

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İFADE ve ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

@ Toplum Gönüllüleri Vakfı Yayınları

1. Baskı İstanbul, Ekim 2012

ISBN: 978-9944-0458-7-2

Toplum Gönüllüleri Vakfı

Hobyar Mah. Rahvancılar Sok.

No:5, 1. Vakıf Han, Kat: 1

Eminönü / İstanbul

Telefon: 0(212) 522 10 30

Faks: 0(212) 522 10 34

www.tog.org.tr

Araştırma Yöneticisi

Yrd. Doç. Dr. Demet Lüküslü

Araştırma Koordinasyonu

Burcu Oy

Özlem Ezgin

Yayına Hazırlayanlar

Başak Tuğsavul

Yörük Kurtaran

Tasarım

Mehmet Güzel

Baskı

Alkan Matbaa

İçindekiler

- 4 Teşekkür
- 5 Yönetici özeti
- 6 Giriş: Araştırmanın amacı ve kapsamı
- 14 I. Hangi üniversite? Üniversite sisteminin yekpare olmayan yapısı, üniversiteler/bölmeler arası hiyerarşi ve eşitsizlikler arasında farklı öğrenci olma deneyimleri
- 17 II. Neoliberal sistemin “yeni” üniversitelerinde öğrenci olmak: Şirketleşen ve her şeyi denetleyen “panopticon” üniversitelerde öğrenci olma deneyimleri
- 19 III. Özgür üniversitenin uzağında üniversiteli olma deneyimleri
- 20 a) Üniversite içi hiyerarşinin en altındaki öğrencinin söz hakkı sahibi olamaması
- 21 b) Örgütlenme kelimesinin tabu olduğu bir dönemde yetişmiş öğrencilerin örgütlenme özgürlüğü ile sınava
- 23 c) Özne değil “nesne”, öğrenci değil “olağan şüpheli”: üniversite öğrencisine bakış
- 25 Sonuç
- 28 Kaynakça

Teşekkür

“Üniversite Öğrencilerinin İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü Araştırması” İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi'nin içerik ve finansal desteğiyle Toplum Gönüllüleri Vakfı tarafından Yrd. Doç. Dr. Demet Lüküslü ile yürütülmüştür. Bu araştırma fikir anından tamamlanmasına kadar olan süreçte birçok teşekkür borçludur:

- Araştırma kapsamında gerçekleştirilen odak grup toplantılarına ev sahipliği yapmış olan, Diyarbakır Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Ofisi, Adana Genç Engelliler Spor Kulübü Derneği Merkezi, Öğrenci Kolektifleri İstanbul Lokali, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Toplum Gönüllüleri Vakfı İzmir ve Ankara Koordinasyon Merkezleri ile bunu mümkün kılan çalışanları ve sorumlularına,
- Odak grup toplantıları için bize zaman ayırıp düşüncelerini içtenlikle ifade etmiş olan üniversiteli gençlere ve onlarla buluşmamızı sağlamış olan Toplum Gönüllüleri Vakfı Saha Departmanı ve farklı kurumlarla ilişki içinde olan gençlik çalışanlarına,
- İlgili öğrencilerin iletişim bilgilerini bizimle paylaşmış olan üniversitelerin Sağlık, Kültür ve Spor Müdürlüklerine,
- Vakit ayırarak odak grup çalışmalarına katılan, fikirlerini içtenlikle paylaşarak araştırmayı var eden tüm gençlere,
- Odak grup ses kayıtlarının kağıda dökülmesi için emek harcayan ekip arkadaşlarımıza,
- Bu metnin ortaya çıkması için herhangi bir aşamada emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

Yönetici özeti

Gençlik alanında uzun zamandır çalışmalar yapan ve gençlik politikaları alanında savunuculuk çalışmaları için veri geliştirilmesine de önem veren iki kurum olan İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi ve Toplum Gönüllüleri Vakfı'nın uzun süredir gündeminde olan konulardan birisi de "Üniversite Öğrencilerinin İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü"dür. Bu konunun kurumların gündeminde olmasının bir nedeni 2009 yılında gerçekleştirilmiş olan "Üniversite Gençliğinin İhtiyaçları Araştırması"dır. Araştırma, üniversite öğrencilerinin en temel ihtiyaçlarının kendilerini ifade edebilmek olduğuna işaret etmektedir.

Yrd. Doç. Dr. Demet Lüküslü ile bu kapsamda yürütülen elinizdeki araştırma bu iki kuruma da kendi çalışma alanları hakkında birçok şey öğretmiştir. Araştırma gençlerin deneyimleri üzerine kuruludur ve bizce bu araştırma kapsamında paylaşılan vakalar tek bir kişinin başına geliyor olsa dahi son derece önemlidir.

Bu araştırma, konu ile ilgili birçok başka çalışma yapılmasının gerekliliğini tekrar hatırlatmıştır. Bu araştırma üniversite öğrencilerinin deneyimi üzerine kurulu olsa da konu üniversite ile ilgili diğer öznelerden -akademik kadro, yönetim, idari personel, üniversitenin bulunduğu yerel vb- bağımsız değildir. Bir diğer yandan üniversite öğrencilerinin ifade ve örgütlenme özgürlüğü gibi bir konu ülke gündemindeki gelişmelerle, mevcut hukuki düzenlemelerle, kamunun yükseköğretim politikasıyla da yakından ilişkilidir.

Araştırma bize Türkiye'de üniversitelerde bir değişim yaşandığını göstermektedir. Bu değişim "Üniversiteler neden var?" sorusuna verilen cevabın içeriğine de bağlıdır. Üniversitelerin ana öznelerinden biri olan; üniversite yaşamının tüm alanlarının belirlenmesinde aktif rolü olması beklenen öğrencilerin giderek bir nesneye dönüştüğü; kendilerini "müşteri" gibi hissettikleri görülmektedir. Bu değişim öğrencilere yaklaşımı doğrudan etkilemektedir.

Son dönemde kamunun önemli gündemlerinden birisi, üniversitelerdir. Sayı olarak oldukça artan üniversitelerin; fiziksel, teknik, akademik ve tamamlayıcı hizmetler açısından (barınma, sağlık, beslenme, ulaşım, yerelin öğrenciye bakışı vb) yeterlilikleri tartışmalıdır. Belki de ilk olarak "Üniversite" kavramını düşünmek gerekmektedir.

Üniversite öğrencisi olma deneyiminin üniversitenin bulunduğu şehre (ve hatta aynı üniversite olsa da fakültenin bulunduğu kampüse), öğrenci olunan bölüme, öğrencinin geldiği sosyo-ekonomik koşullara, öğrencinin kendini ifade ettiği kimliklere göre oldukça farklı şekiller aldığı görülmektedir.

Bugün üniversite öğrencilerinin ifade ve örgütlenme özgürlüğü kamuoyunda oldukça geniş yer almaktadır. Tutuklu öğrenciler de bu bağlamda artık sıklıkla duyduğumuz bir konu olmuştur.

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin ifade ve örgütlenme özgürlüklerine ilişkin bir çerçeveye çizmektedir. Araştırma verileri göstermektedir ki, konu ile ilgili temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınabilmesi ile ilgili yapılması gereken çok şey vardır.

Giriş: Araştırmanın amacı ve kapsamı

Türkiye’de üniversitede ifade ve örgütlenme özgürlüğü üzerine layıkıyla bir çalışma yapabilmek için konuyu farklı yönleri ile ele almak gerekiyor. Örneğin konuyu detaylarıyla tam olarak anlayabilmek için Türkiye’de üniversitelerin özerkliği, YÖK’ün yapısı ve YÖK’ün ve üniversite yapısının idarî ve hukukî boyutu üzerine ayrıntılı bir çalışma yapmak gerekiyor.^(I)

Ayrıca üniversitedeki ifade ve örgütlenme özgürlüğünü anlayabilmek için araştırma görevlisinden profesörüne öğretim elemanlarının durumunu ve onların ne kadar ifade ve örgütlenme özgürlüğüne sahip olduklarını irdelemek önemlidir.^(II) Konunun bir de öğrenci boyutu var kuşkusuz. Öğrenci boyutu da yine hukuksal incelenebileceği gibi öğrenci deneyimi üzerinden de ele alınabilir ya da konu tam anlaşılacak isteniyorsa her iki açıdan da ele alınmalıdır. **Bizim bu araştırmada hedeflediğimiz ise konunun öğrenci boyutuna odaklanmak, öğrencilerin üniversite deneyimlerini ortaya çıkarmak ile sınırlı kaldı.**^(III) Her ne kadar tüm bu saydığımız öğeler ince-

lenmeden büyük resmin tam olarak ortaya çıkarılmayacağına inansak da sistem analizinin sadece sistemi çalışarak değil bireyi çalışarak da yapılacağını düşündüğümüzden öğrenciye odaklanan bu araştırmayı önemsiyoruz.

Öğrencilere ve öğrenci deneyimlerine odaklanan Toplum Gönüllüleri Vakfı ile İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi tarafından ortaklaşa gerçekleştirilen, araştırmacı Demet Lüküslü tarafından yürütülen bu niteliksel araştırma, her iki kurumun gençlik hakkında yapmış olduğu çalışmalardan ve yazından da yararlanarak, bir yandan sürekliliği sağlarken bir yandan da yeni bir şeyler söylemeyi hedefledi. Araştırmayı yapan kurumlardan İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi’nin 2008 yılındaki yayını Gençlik Çalışması ve Gençlik Politikaları¹ başlıklı derleme kitapta ana fikir olarak gençlerin Türkiye siyasal kültüründe yaygın bir şekilde görüldüğü gibi nesne (kandırılan kitle, maşa, vs.) olarak değil de özne olarak görülmesinin öneminden bahsediliyordu. Bu araştırmanın yürütücüsü Demet Lüküslü ise 2009 yılında yayımlanan Türkiye’de “Genç-

¹ Bkz. Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran ve Gülesin Nemutlu, Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikası, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

(I)

Yükseköğretim, 1981’de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile akademik, kurumsal ve idari yönden yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu kanunla ülkemizdeki tüm yükseköğretim kurumları Yükseköğretim Kurulu (YÖK) çatısı altında toplanmış, akademiler üniversitelere, eğitim enstitüleri eğitim fakültelerine dönüştürülmüş ve konservatuvarlar ile meslek yüksekokulları üniversitelere bağlanmıştır. Böylece, söz konusu kanun hükümleri ve Anayasa’nın 130. ve 131. maddeleriyle kendisine verilen görev ve yetkiler çerçevesinde özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip bir kuruluş olan Yükseköğretim Kurulu, tüm yükseköğretimden sorumlu tek kuruluş haline gelmiştir. (www.yok.gov.tr)

(II)

Öğretim elemanlarının ifade özgürlüğü konusu üç farklı alan için ayrı ayrı ele alınabilir. 1) Öğretim elemanın araştırma ve öğretim alanı. 2) Ülke ve dünya sorunları diyebileceğimiz alan. 3) Öğretim elemanının içinde yer aldığı bölümün / fakültenin / üniversitenin / yükseköğretim sisteminin sorunları alanı.

Kuşkusuz bu üç alan arasında çok kalın duvarlar yoktur. Örneğin evrim teorisi ile ilgili olarak özgürce ders verebilmek ve yayın yapabilmek konusu yukarıdaki alanların üçüyle de ilgili olmakla birlikte, esas olarak birinci alana girer. Bir üniversitede ya da fakültede eleman alımlarında belirli bir siyasi görüşe öncelik verilmesi konusu da yukarıdaki alanların üçünü de ilgilendirmekle birlikte, esas olarak üçüncü alana girer.

Söz konusu alanlara ilişkin olarak ifade özgürlüğünün varlığından söz edebilmemiz için, öğretim elemanının görüşlerini sözlü ya da yazılı olarak açıklamaktan çekinmesini gerektirecek hiçbir baskı ya da yaptırımın olmaması gerekir. Böyle bir baskı a) kurum – içi yöneticilerden (bölüm başkanı, dekan, rektör), b) kurum – dışı ve/veya kurum-üstü otoritelerden (savcılar, YÖK), c) toplumun belli kesimlerinden (medya, siyasal partiler, meslek kuruluşları, dini örgütlenmeler vb.) gelebilir.

Bu baskıların derecesi akademik gelenekleri ve özgürlük anlayışı güçlü olan kurumlarda daha düşük olur. Büyük kentlerde (genellikle) baskının daha hafif olduğu da söylenebilir. Ülkenin içinden geçmekte olduğu siyasal ve ideolojik dönem ya da konjonktür de mutlaka etkilidir. Nihayet öğretim elemanlarının özgürlük anlayışları ve medeni cesaret düzeyleri ile örgütlü olup olmamaları da önem taşır. (Prof. Dr. Burhan Şenatalar)

lik Miti”²: 1980 Sonrası Türkiye Gençliği² başlıklı çalışmada genç kuşağın mitlerin ötesinde yaşanan dönem ve özellikleri içinde yargılamak veya övmek için değil anlamak için ele alınmasının öneminin altını çiziyordu. Toplum Gönüllüleri Vakfı'nın Ekrem Düzen yönetiminde yapılan Üniversite Gençliğinin İhtiyaçları³ (IV) araştırması ise 43 il ve 59 üniversitede 1186 üniversite öğrencisine açık uçlu olarak en çok eksikliğini duydukları şeyi soruyor ve üniversite gençlerinin eksikliğini duyduklarının başında sözlerinin dinlenmesinin geldiğini öne sürüyordu. İstanbul Bilgi Üniversi-

² Bkz. Demet Lüküslü, Türkiye’de “Gençlik Miti”: 1980 Sonrası Türkiye Gençliği, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

³ Bkz. Toplum Gönüllüleri Vakfı, Üniversite Gençliğinin İhtiyaçları Araştırması 2009, İstanbul, 2009.

tesi Gençlik Çalışmaları Birimi tarafından yapılan Demet Lüküslü'nün yürütücülüğünü yaptığı 2010 tarihli araştırmada⁴ ise farklı illerde farklı gençlik örgütlenmelerindeki gençlerle yapılan odak gruplarının sonucunda bu gençlerin ihtiyaç ve beklentilerine odaklanılmıştı.(V)

Okumakta olduğunuz bu araştırmada ise, gençleri özne olarak gören anlayışın, üniversite öğrencilerinin sözlerinin dinlenmesine önem verdiğinin bilinci içinde, farklı şehirlerde ve farklı üniversitelerde genç olmanın farklı deneyimleri de beraberinde getirebildiğini

⁴ Demet Lüküslü, Gençlik Örgütlenmelerindeki Gençlerin Sorunları, İhtiyaçları, İstekleri ve Önerileri Temelinde Gençlik Politikaları Göstergelerinin Oluşturulması Araştırması Raporu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi, 2010.

(III)

Türkiye’de Yüksek Öğretim Kurulu’na bağlı 103 Devlet Üniversitesi, 65 Vakıf Üniversitesi, 7 Vakıf Meslek Yüksekokulu ve 13 Diğer Yükseköğretim Kurumu olmak üzere toplam 188 kurum vardır. 2011-2012 Öğretim yılında 1978343’i kadın ve 2375199 erkek olmak üzere toplam 4353542 üniversite öğrencisi bulunmaktadır. (www.yok.gov.tr / www.osym.gov.tr)

bilerek, farklı illerde odak grup toplantıları düzenleyerek üniversite öğrencilerinin bu konudaki fikir, hissiyat ve deneyimlerini toplamaya özen gösterildi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları’nın bir önceki çalışmasında çalışan araştırmacılar Demet Lüküslü ve Burcu Oy’un bu çalışmada da çalışıyor ve niteliksel veri topluyor olması ise odak grup toplantılarının -bir önceki araştırmadan farklı olarak- tematik olarak düzenlenmesinin önemli olduğunun düşünülmesine yol açtı. Bu sebeple ***bu araştırmada üniversitelerde farklı örgütlenmelerde faaliyet gösteren gençlerle çalışılan konu temelinde odak grup toplantıları gerçekleştirildi. Böyle-***

ce kadın örgütlenmelerinden, çevre / ekolojiye, sanat etkinlikleri yapan örgütlenmelerden Kürt hareketi içinde aktif olan örgütlenmelere, sivil toplum alanında aktif olan engelli gençlere, LGBT örgütlenmelerinden sol örgütlenmelere kadar farklı temalar altında örgütlenen gençlerle ayrı ayrı odak grup toplantıları gerçekleştirildi.

Hiç şüphesiz böyle tematik odak gruplar tüm bu örgütlenmeleri kendi içinde barındıran İstanbul gibi bir metropolde de yapılabilir, tek bir kentte farklı temalar altında odak gruplar yapma yoluna da gidilebilirdi. Ancak hem farklı illerde genç olma deneyiminin öne çıkarılması açısından hem

(IV)

“Üniversite Gençliğinin İhtiyaçları Araştırması” gençliğin önemli bir kısmını oluşturan üniversite öğrencisi gençlerin temel ihtiyaçlarını belirlemeyi ve bu ihtiyaçlara yönelik çözüm önerileri geliştirebilmek için bir zemin oluşturmayı hedeflemektedir. Toplum Gönüllüleri Vakfı tarafından yürütülen araştırma, 2008-2009 yıllarında tüm ülke genelindeki üniversitelerde gönüllüler aracılığı ile yaygınlaştırılmıştır. Araştırmaya 43 ildeki 59 üniversiteden, 1886 genç katılmıştır. Araştırma sonuçları iki konuyu vurgulamaktadır: “Gençliğin sahip olduğu olanaklar yetersiz, ancak mesele sadece bundan ibaret değil; mesele, bu olanakların rasyonel olmayan uygulamalarla kullanılmasıdır; rasyonel olmayan yaklaşımların kaynağı, eldeki olanakların tasarlanmasından tüketilmesine kadar hiçbir aşamada gençliğin fikrinin alınmaması, gençliğin kendine özgü koşul ve özelliklerinin hesaba katılmamasıdır; gençliği hesabın dışında tutmak gençleri gelişmemiş nitelikleriyle baş başa bırakmaktadır; gençlik, yüksek sesle söylemese bile geri kaldığının, geride ve yalnız bırakıldığının farkındadır.” “Gençliğin ihtiyaçları bilinmiyor, anlaşılıyor, karşılanmıyor; gençlik tanınmıyor, hesaba alınmıyor; gençliğin muhatabı yok; oysa, gençler ne istediğini biliyor; gençler kendilerini geliştirmek için ortam ve fırsat istiyor; gençler bir araya gelmek, tanışmak, ve birbirine güvenmek istiyor; gençler, katılmak, söz söylemek, ve sorumluluk almak istiyor.”

(V)

Eylül 2009-Şubat 2010 tarihleri arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi çatısı altında Yrd. Doç. Dr. Demet Lüküslü tarafından yürütülen araştırma projesinde, farklı bölgelerden 7 büyük ilde (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Samsun, Diyarbakır ve Van) dernek, vakıf, üniversite kulübü, gençlik meclisi, gençlik merkezi, platform veya inisiyatiflerde aktif bir şekilde yer alan 135 kişiyle (59 kadın, 76 erkek) 20 odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Başlıca amacını Türkiye’de örgütlü gençlerin sorunları, ihtiyaçları, istekleri ve önerilerini tespit etmek olarak belirlenmiş olan araştırmada yapılan bu görüşmelerde örgütlü gençlerin deneyimleri, düşünceleri ve hissiyatları üzerine odaklanılmaya çalışılmıştır. Tam metni Gençlik Çalışmaları Birimi internet sayfası üzerinden ulaşılabilir olan araştırmanın bulguları şu başlıklarda özetlenmiştir: “Gençlik alanı; Gittikçe genişleyen, heterojen bir alan”, “Gençlik örgütlenmeleri; Nasıl bir örgütlenme, ne tarz bir strateji”, “Örgütlenme yapısı”, “Ejderhayla savaşırken ejderhaya dönüşmek”, “Siyasetin/ideolojilerin ağırlığı karşısında apolitik duruş”, “Gençlik alanında aktif olan gençlerin iş yapma/yapabilme sanatı: Gerekli (zoraki) konformizm”, “Gençleri ve gençlik örgütlenmelerini yatay kesen konular” (Burcu Oy)

de belirli temaların belirli illerde öne çıkmasından dolayı farklı illerde farklı temalarda odak grup toplantıları gerçekleştirildi. Bu araştırma çerçevesinde altı ilde (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Trabzon, Diyarbakır) odak grup toplantısı gerçekleştirildi. Ayrıca İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi’nin yapmış olduğu 2010 tarihli çalışmada küçük şehirde genç olmanın zorluklarının vurgulanması üzerine her gidilen ilin yakın çevresinde üniversite öğrencisi olan gençlerle de odak grup toplantıları gerçekleştirildi. **Böylece Nisan - Ağustos 2011 tarihleri arasında toplamda 6 ilde (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Trabzon, Diyarbakır) 115 genç ile 21 odak grup toplantısı gerçekleştirilmiş oldu.** Bu odak grup toplantılarında katılımcılarla ilk olarak üniversite öğrencisi olma deneyimi üzerine konuşulduktan sonra katılımcılardan üniversitede ifade ve örgütlenme özgürlüğü hakkındaki düşünce, hissiyat ve deneyimlerini paylaşımları istendi.

Odak grup toplantılarıyla ilgili bir takım sayısal bilgiler paylaşılmadan önce araştırmanın ulaşı-

bildiği gençler ile ilgili kısıtlılıklarından ve gençlere ulaşılırken karşılaşılan sorunlardan da bahsetmek gerekir. Belirlenen tematik odaklara göre yapılacak görüşmelere davet edilecek gençlere öncelikli olarak üniversitelerin ilgili birimlerinin (çoğunlukla Sağlık, Kültür ve Spor Daire başkanlıkları) internet sayfalarından ve bu birimlerle iletişime geçilerek aktif öğrenci kulüplerinin bilgilerinin talep edilmesi üzerinden ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte yardımcı olmaya çalışan bazı yetkililer olsa da genel olarak hemen hiçbir üniversitenin ilgili sayfasında öğrenci kulüplerine dair güncel bilgiler olmadığını, araştırmanın konusu üzerinden bu bilgi talep edildiğinde de kuşkuyla karşılanarak bilgi paylaşımından kaçınıldığını belirtmek gerekir. Bu sorunlar yüzünden odak grup katılımcılarına temel olarak Toplum Gönüllüleri Vakfı Saha Departmanı ve gönüllü saha sorumluları üzerinden ulaşılmıştır. Bu yöntem Toplum Gönüllüleri Vakfı dışındaki katılımcılara ulaşmayı engellemiş olmasa da benzer örgütlenme yapısında ve sivil toplum görüşünde gençlerin

araştırma içinde daha fazla temsil edilmesine yol açmış olabilir. Aynı zamanda araştırmayı yürüten Toplum Gönüllüleri Vakfı ve İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi'nin kurumsal kimlikleri ve geçmişte ortaya koydukları çalışmalar üzerinden sahip oldukları toplumsal imajın da bazı gençler için katılımı teşvik edici bazıları için ise daha çekimser durmalarını sağlayan bir etken olduğu da söylenebilir. Üç ayrı ilde iletişime geçilmiş olmasına rağmen, sadece birinde -ki orada da kayıt yapılması için izin alınamamıştır- kendilerini milliyetçi olarak tanımlayan gençlerle görüşülebilmiş olması; üniversitelerde başörtüsünün serbest bırakılmasıyla ilgili mücadele vermiş örgütlenmeler içindeki kadınlara ulaşmada yaşanan sıkıntılar ve/veya etnik ayrımcılıkla mücadele eden örgütlenmeler içindeki gençlerin odak grup davetine kuşkuyla yaklaşımları ve görece daha az bir katılım göstermeleri bu bağlamda değerlendirilebilecek durumlar olabilir. **Ancak özellikle daha politik ve muhalif örgütlenmeler içindeki gençlerin telefon üzerinden yaptığımız davetlerde dile getirdikleri dinleniyor olma kaygıları, ifade ve örgütlenme özgürlüğü konusunu ve görüşmelerin kaydedilecek olması duru-**

munu öğrendiklerinde kendilerini güvende hissedebilmeleri için güvendikleri birinin referansına ve/veya araştırmayı yürüten kişilerle öncesinde bire bir görüşüp tanışmaya dair dile getirdikleri ihtiyaç, daha genel anlamda gençlerin ifade ve örgütlenme özgürlüklerini kullanırken kendilerini ne kadar tedirgin ve baskı altında hissettiklerine dair bir bulgu olarak da değerlendirilmelidir.

Tablo1'de gerçekleştirilen odak grupların tarihi, yeri, süresi, katılımcı sayısı, vb. bilgileri içermektedir.

Araştırmanın bulgularına geçmeden önce son olarak üniversite öğrenciliği deneyiminin öğrencinin içinden çıkmış olduğu lise eğitiminden ve öğrencinin yetişmiş olduğu aile ortamından (ailesinin ait olduğu toplumsal sınıfı da içine katarak) ayrı düşünülmeceğini belirtmek gerekir. **Her ne kadar eğitim istatistikleri⁵ incelendiğinde**

5 Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Türkiye'de Gençlik 2008 raporuna göre 15-24 yaş gençlerin %30'u okurken, %30'u çalışıyor, %40'i ise ne okuyor ne çalışıyor durumdadır. Bkz. Türkiye 2008 İnsani Gelişme Raporu. Türkiye'de Gençlik, Ankara, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye Temsilciliği, 2008, s.4.

(VI)

"Modern hayatın geleneksel gençleri": Sınırların ortadan kalktığı günümüzde, Türkiye gençliği geleneksel değerlerine ve toplumsal kurallara bağlılığını sürdürüyor. Gençliğin değerleri ve öncelikleri, KONDA Araştırma ve İstanbul Kültür Üniversitesi'nin işbirliğiyle gerçekleştirilmiş olan Türkiye Gençliği Araştırması ile ortaya konuyor. Araştırma, Türkiye'de 15-30 yaş arasında 17,3 milyonluk genç nüfusu temsil etmek üzere, Nisan 2011'de ülke çapında 35 ilin 134 ilçesine bağlı 200 mahalle ve köyde bu yaş grubundan 2366 kişiyle hanelerinde yüzyüze görüşülerek yapıldı. Araştırmada gençlerin gelecekte beklenenleri, başarı ve mutluluk tanımları, hayata hazırlanırken bilgi edindikleri kaynaklar, üniversite eğitiminden beklenenleri, kurumlara duydukları güven, Türkiye'nin AB ve Ortadoğu ilişkileri hakkındaki görüşleri ile televizyon ve internet kullanım alışkanlıkları gibi konulara ışık tutuluyor. Araştırmanın sunumu için: http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/2011_05_KONDA_Turkiye_Gencligi_Arastirmasi.pdf (Eren Pultar)

Odak grup toplantıları hakkında bilgi

Tablo1

Odak Grup No	İl & Tarih	Katılımcı Kitlesi	Katılımcı Sayısı	Süresi
1	Ankara, 28 Nisan 2011	Çevre illerden gelen öğrenciler (Aksaray, Kırıkkale)	8 kişi (4 kadın, 4 erkek)	2 saat 22 dakika
2	Ankara, 28 Nisan 2011	ÖTK temsilcileri	2 kişi (2 erkek)	1 saat 46 dakika
3	Ankara, 29 Nisan 2011	LGBT hareketi temsilcileri	9 kişi (3 kadın, 6 erkek)	1 saat 21 dakika
4	Ankara, 29 Nisan 2011	Sol tandanslı öğrenci örgütlenmeleri - hareketleri	5 kişi (3 kadın, 2 erkek)	1 saat 32 dakika
5	Diyarbakır, 29 Mayıs 2011	Çevre illerden gelen öğrenciler (Urfa, Elazığ, Van, Mardin, Malatya)	10 kişi (5 kadın, 5 erkek)	2 saat 32 dakika
6	Diyarbakır, 29 Mayıs 2011	Kültür - sanat kulüpleri	6 kişi (5 erkek, 1 kadın)	1 saat 40 dakika
7	Diyarbakır, 30 Mayıs 2011	Kadın çalışması örgütlenmeleri	4 kadın	2 saat 35 dakika
8	Diyarbakır, 30 Mayıs 2011	Politik örgütlenmeler (Kürt hareketi)	3 erkek	1 saat 51 dakika
9	İzmir, 18 Haziran 2011	Kent konseyi gençlik meclisi	5 kişi (3 erkek, 2 kadın)	1 saat 58 dakika
10	İzmir, 18 Haziran 2011	Antimilitarist hareket	6 kişi (3 kadın, 3 erkek)	1 saat 26 dakika
11	İzmir, 19 Haziran 2011	Uluslar arası değişim / gençlik örgütlenmeleri	6 kişi (4 erkek, 2 kadın)	2 saat 5 dakika
12	Adana, 25 Haziran 2011	LGBT gençler	2 erkek	1 saat 54 dakika
13	Adana, 25 Haziran 2011	Farklı üniversite kulüpleri	9 kişi (7 erkek, 2 kadın)	1 saat 42 dakika
14	Adana, 26 Haziran 2011	Çevre illerden gelen öğrenciler (Kilis, Mersin, Gaziantep, Maraş, Osmaniye)	6 kişi (5 erkek, 1 kadın)	2 saat 15 dakika

15	Trabzon, 9 Temmuz 2011	Çevre hareketi	3 kişi (2 kadın, 1 erkek)	2 saat 2 dakika
16	Trabzon, 10 Temmuz 2011	Olimpiyat gönüllüleri	10 kişi (4 kadın, 6 erkek)	2 saat 35 dakika
17	Trabzon, 10 Temmuz 2011	Politik örgütlenmeler (Ülkücü hareket)	2 erkek	1 saat 30 dakika kadar (talep üzerine kayda alınmadı)
18	İstanbul, 7 Temmuz 2011	Görme engelli öğrenciler	6 kişi (4 erkek, 2 kadın)	2 saat 7 dakika
19	İstanbul, 2 Ağustos 2011	Öğrenci kolektifleri	5 kişi (4 erkek, 1 kadın)	1 saat 52 dakika
20	İstanbul, 20 Ağustos 2011	Çevre illerden gelen öğrenciler (Kocaeli, Düzce, Bolu, Bursa)	4 kişi (2 erkek, 2 kadın)	1 saat 58 dakika
21	İstanbul, 20 Ağustos 2011	Başörtülü genç kadınlar	4 kadın	1 saat 48 dakika
TOPLAM	6 il	21 odak grup	115 kişi (70 erkek, 45 kadın)	24 saat 51 dakika

üniversite öğrencisi olmanın Türkiye’de diğer gençlik gruplarına göre imtiyazlı bir kategori olduğu göze çarpmakta olsa da üniversite yaşamının gelecek kaygısından azade bir dönem olmadığı, tam tersine gelecek kaygılarının oldukça fazla hissedildiği bir dönem olduğunun altını çizmek gerekir.⁶ Zaten tam da bu sebeplerden dolayı üniversite gençliği konusu toplumun içinde bulunduğu durumdan apayrı olarak ele alınmaz.

Konda araştırma şirketinin İstanbul Kültür Üniversitesi işbirliğiyle yaptığı Türkiye Gençliği Araştırması (VI) 2011 kapsamında görüşülen gençlere “Bu haliyle üniversite eğitimi en çok ne sağlıyor?” diye sorulmuş, görüşülenlerin %47.6’sı “işe girebilmek için diploma” yanıtını verirken, %22.5’i

⁶ Lise döneminin de kaygılardan uzak değil tam tersine stresli, kaygı ve korkuları yoğun olan bir dönem olduğu ile ilgili bir araştırma için bkz. Genç Hayat Vakfı, İstanbul Liseli Profili, İstanbul, Genç Hayat Vakfı Yayınları, 2011.

“bilgi/ meslek” yanıtını vermiş, “özgür düşünce” ise %12.4 ile sınırlı kalmıştır.⁷ Bu yanıtlar incelendiğinde bugünkü haliyle üniversitenin kendisini sadece diploma vermek ya da meslek vermekle (ki belirli meslek kazandırdığını belirten bölüm ve fakültelerin popülerliğiyle de paralel giden bir olgudur bu) kısıtlayan bir üniversite görünümü vermektedir. Üstelik beyaz yakalı işsizliği oranlarına bakıldığında üniversitenin gittikçe gelecek garantisi veren konumundan uzaklaştığı görülmektedir. (VII) Tanıl Bora, Aksu Bora, Necmi Erdoğan ve İlnur Üstün’ün Türkiye’de beyaz yakalı işsizliğinin istisnai olmaktan çıkmasından hareket ederek gerçekleştirdikleri beyaz yakalı işsizliğin sosyal-psikolojik yanına odaklanan çalışmaları başlığı günümüz üniversite öğrencilerinin gelecek kaygılarını da özetler niteliktedir: “Boşuna

⁷ Bkz. KONDA Araştırma ve Danışmanlık ve İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye Gençliği Araştırması 2011, Nisan 2011.

(VII)

Eğitim, Aile, Sosyal Çevre, Medya ve Gençlik Halleri konularında hazırlanan ve birçok çalışmaya kaynaklık edecek “İstanbul Liseli Profili” araştırmasına İstanbul’da 21 liseden toplam 2035 öğrenci dahil edildi. Araştırma sonuçlarına göre;

- Gençlerin %60’ı gençliğini yaşayamadığını düşünüyor
- Gençlerin %57.2’si mevcut eğitim sisteminin bağımsız bir kişilik geliştirmeyi engellediğini düşünüyor
- Gençlerin %51’i bir gencin en önemli sorumluluğunun iyi bir öğrenci olmak olduğunu düşünüyor
- Aileler çocuklarından ders çalışmalarını, odalarını temiz tutmalarını ve ev işlerine yardımcı olmalarını bekliyor
- Aile içindeki işbölümünde kız öğrenciler eviçi işlere yönlendirilirken, erkek öğrencilere evdışı sorumluluklar veriliyor
- Gençlerin %56’sı şiddetin gençler arasında yaygın bir davranış olduğunu düşünüyor
- Gençlik dönemi stresli, kaygıların ve korkuların yoğun olduğu bir dönem olarak tanımlanıyor

Gençlerin Ortak Sorunları

- İsteddiği eğitimi görememek
- Parasızlık
- İşsizlik
- Ciddiye alınmamak ve saygı görmemek
- Ailevi sorunlar

İstanbul Liseli Profili araştırması, ortak özelliklerine rağmen liseli gençlerin birbirlerinden ayrıldıkları pek çok noktanın bulunduğunu ve hatta farklı dünyalarda yaşayan farklı gençlerin olduğunu gösteriyor. (Uğur Elhan)

mı okuduk”⁸ ya da hali hazırda okumakta olan öğrenciler için “boşuna mı okuyoruz?” Bu açıdan daha önce de referans verdiğimiz Konda araştırma şirketi ve İstanbul Kültür Üniversitesi işbirliğiyle yapılan Türkiye Gençliği Araştırması 2011 kapsamında “mutlu olarak çalışacağı iş için en önemli unsurun” sorulduğu soruya verilen yanıtın %45.9 ile “gelecek garantisi” olması gençlerin gelecek kaygısını gözler önüne sermektedir.

Türkiye’de ifade ve örgütlenme özgürlüğü konusunda öğrencilerin deneyimlerini öğrenmek açısından farklı konularda faaliyet gösteren üni-

versite öğrencileri ile yaptığımız odak grupları sonucunda oldukça ayrıntılı bir şekilde deneyimleri toplamak mümkün olmuştur. ***Her ne kadar öğrencilerin odak gruplarda bizimle paylaştıkları fikirlerini, düşünce ve hissiyatlarını kısa bir rapor etrafında toplamak oldukça zor ve üstelik deneyimler bu raporda paylaşılanlardan çok daha karmaşık ve kapsamlı olsa da bu rapor çerçevesinde, ifade ve örgütlenme özgürlüğü başlığı altında yapılan tüm odak gruplarda karşımıza çıkan üç noktanın altını çizmekle yetineceğiz.***

İlk olarak Türkiye’de üniversite sisteminin ho-

8 Bkz. Tanıl Bora, Aksu Bora, Necmi Erdoğan ve İlkur Üstün, *Boşuna mı Okuduk? Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.

mojen görünen yapısının aksine hiç de yekpare olmayan bir yapısı olduğu, üniversiteler ve bölümler arasında ciddi hiyerarşi, farklılıklar ve eşitsizlikler olduğu öğrencilerin deneyimlerinden yola çıkarak vurgulanacaktır. Bu sebeple tüm üniversiteleri kapsayan bir şeyler söyleyebilmek zorlaşmaktadır.

Bununla beraber tüm üniversiteleri içine alan, farklılıklara rağmen benzerlikler gösteren bir yapının içinde öğrenim yaşamlarını sürdürmektedir üniversite öğrencileri. Bu açıdan sadece vakıf üniversiteleri öğrencilerinin değil göreceli olarak küçük illerin devlet üniversitelerinde dahi gözlemlenen “şirketleşen” ve her şeyi denetleyen bir “panopticon”⁹ üniversitede yaşama deneyimi paylaşılmıştır odak gruplarda.

Ve son olarak tüm odak gruplarda öğrencilerin kendilerini ifade etmeleri konusunda önlerine ket vurulduğu, örgütlenmelerine ise şüpheyle yaklaşıldığının altı çizilirken saha araştırmamız sırasında karşımıza özgür üniversitenin uzağında öğrenci deneyimleri çıktığının altını önemle çizmek gerekir.

**I. Hangi üniversite?
Üniversite sisteminin
yekpare olmayan yapısı,
üniversiteler / bölümler arası
hiyerarşi ve eşitsizlikler
arasında farklı öğrenci olma
deneyimleri**

İfade ve örgütlenme özgürlüğü temalı odak grup toplantılarına ilk önce üniversite öğrencisi olma deneyimi üzerinden konuşarak başlamak istedik. Yaptığımız tüm odak grup toplantılarında gördük ki kendi üniversite öğrenciliği deneyiminden bahseden öğrenciler genelleştirmeler yapmaktan kaçındılar. Öğrenci olma deneyiminin üniversiteden üniversiteye değişebileceği gibi aynı üniversite içinde bile fakülteden fakülteye ve hatta bölümden bölüme dahi değişebileceğini belirttiler. Öyle görünmektedir ki üniversite öğretimini homojenleştirici ve üniter bir sistemin yönetiminde idare etme uğraşında olan YÖK'ün varlığı homojen bir üniversite eğitimi sağlamamaktadır. Ancak söz konusu olan zaten farklı bölümler arası olması gereken farklı özelliklerin üniversite hayatına bir zenginlik katması değil, bu farklılığın tam tersine üniversiteler ve bölümler arasındaki eşitsizlikleri ve hiyerarşiyi gözler önüne sermesidir. Ankara'da sol öğrenci hareketlerinden gelen gençlerle yaptığımız odak grup toplantısında büyük kentlerle taşra kentlerinin üniversiteleri arasındaki farklar, aynı üniversite içinde dahi bölüme/fakülteye göre öğrencilerin sınıfsal yapısının ve profilinin değişebilmesi, fakülteler arasındaki karşılaşılabilen zihniyet farklarının altı önemle çizildi. Aşağıya analizlerini aktardığımız odak grup katılımcılarımızdan bir öğrenci, yapılan konuşmaları özetleyerek

9 19. yüzyıl filozoflarından Jeremy Bentham tarafından ideal hapisane biçimi olarak tasarlanan “panopticon”, her hücrenin merkezdeki gözetleme kulesinden gözetlenebildiği hapisane modelidir. Bu modele Hapishanenin Doğuşu adlı eserinde atıfta bulunan Michel Foucault, modern toplumları “panopticon”a benzetmiştir. Bu rapor çerçevesinde de “panopticon” kavramı Foucault'ya atıfla kullanılmaktadır.

günümüz üniversite sisteminin (sistemin başında YÖK olmakla beraber) üç farklı üniversite tipini barındırdığını belirtti. Bu öğrenciye göre bu üç farklı üniversite tipi aynı zamanda hiyerarşik bir şekilde sıralanmaktadır. Piramidin en tepesinde (hiyerarşinin en tepesinde) elit üniversiteler, ortasında kitle üniversiteleri ve en altında ise meslek okulları yer almaktadır:

Şimdi bu günkü durumu bir, üniversitelerin ya da öğrencilerin içinde bulunduğu nesnellik dâhilinde değerlendirmek lazım. Bir de onun haricinde üniversitelerin maruz bırakıldığı bir dönüşüm var, o dönüşüm ışığında da ele almak gerekiyor. Birincisi yani işte sizin yaptığınız çalışmanın kapsamınca da ele alındığı gibi, işte İstanbul'da öğrenci olmakla Ankara'da öğrenci olmanın başka bir şey olması, Ankara ile Aksaray'ın başka bir şey olması, Aksaray ile Mersin'in başka bir şey olması gibi bir pozisyon var. [...] Burada da şeyi kendi içinde gözlemlemek gerekiyor, Ankara'daki her kampüs her fakülte de içinde ayrı ayrı şeyler, farklılıklar barındırabiliyor. Ankara Üniversitesinin bile, Cebeci, Tandoğan, Dil Tarih fakültelerini göz önüne getirdiğimizde ya da işte ODTÜ ve Gazi gibi iki üniversitenin de Ankara'da olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda... Yani bunun belli bir şeyi var, buna neden olan da, Ankara ve İstanbul arasındaki farktan bağımsız olarak, üniversitelerin geçirdiği değişim ışığında ele almak gerektiğini düşünüyorum ben bu noktada. *Şimdi üniversiteler üç katmanlı bir yapıya dönüşüyor, bir yanda en tepede elit üniversiteler dediğimiz, ODTÜ, Boğaziçi, Bilkent, Bilgi, Sabancı Üniversitesini sayabileceğimiz, onun altında ise daha kitle üniversitesi di-*

yebileceğimiz, arkadaşın orta düzey üniversiteler dediği katman var, bir de onun en altında Meslek Yüksek Okulları ve daha meslek temelli, mesleki yanları ağır basan okulları buluyoruz. Bunlar başka başka öğrenci dokularına ve profillerine tekabül ediyor, en tepede tabii ki YÖK'ü kabul ederek, o zaten işin abc'si, ondan sonrasına geçip incelemeye başladığımızda böyle. (italikler bize ait)

Odak grup katılımcımızın altını çizmiş olduğu nokta, üniversiteler arası hiyerarşi, küçük kentlerde yeni açılan üniversitelerde öğrencilik yapan öğrencilerin de sıkıntısını çektikleri bir noktaydı. Odaklarımıza katılan öğrenciler, bir yandan üniversitelerinin kısıtlı olanaklarından dert yanarken, diğer taraftan da düşünülmediği kadar kötü olmadıklarının altını çizerek, aldıkları eğitime en azından araştırmacıların gözünde değer kazandırma gayreti içindeydiler. ***Öğrenciler üniversiteye giriş sınavı puanlarını öğrendikleri andan, mezun oluncaya dek üniversiteler arasındaki eşitsizliğin oldukça sert olduğu bir üniversite sistemi içinde öğrencilik yaşamlarını sürdürmektedirler.*** Üstelik bu hiyerarşi eğitimlerinin sona ermesiyle de bitmemekte iş arama sürecinden başlayarak iş hayatında da karşılıklarına çıkmaktadır. Türkiye'de beyaz yakalı işsizlikle ilgili yaptıkları ortak çalışmada bu konuya değinen Tanıl Bora, "iş arama sürecinde, mezun olunan üniversitenin 'kimliği'[nin] başlıbaşına önemli bir rol" oynadığını belirtirken "köklü ve 'prestijli' sayılan üniversitelerle diğerleri, özellikle de taşra üniversiteleri arasında, istihdam fırsatları açısından belirgin bir eşitsizlik"¹⁰ olduğunu belirtmekte-

10 Tanıl Bora, "Beyaz Yakalıların İş Bulma ve Geçinme Stratejileri", "Boşuna mı Okuduk?" Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği, a.g.e. içinde, s.230.

(VIII)

Genç nüfusa sahip olan Türkiye’de gençlerin istihdamı günümüzde güncelliğini koruyan önemli konulardan biridir. 2011 yılı Nisan döneminde, Türkiye genelinde işgücüne katılım oranı %44.9 iken, 2012 yılı Nisan döneminde, bu oran % 45,2’dir. Aynı dönemde Türkiye genelinde işsizlik oranı %9 iken, genç nüfusta işsizlik oranı %16.7’dir.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2011 verilerine dayanarak yayımladığı “İstatistiklerle Gençlik” çalışmasına göre, yüksek öğrenim ve dengi okullardan mezun olan genç nüfusta işsizlik oranı %30’dur. TÜİK verilerinin gösterdiği başka bir önemli nokta ise genç kadınların genç erkeklere oranla işsizliğe daha fazla maruz kalmalarıdır. Yüksek öğrenim ve dengi okullardan mezun genç erkek nüfusta işsizlik oranı %24 iken, genç kadınlar arasında işsizlik oranı %35.6’dır . Yüksek öğrenim ve dengi okullardan mezun olan genç nüfus arasında işsizlik oranı %30 iken lise ve dengi okullardan mezun olan genç nüfus arasında işsizlik oranı %21.8’dir. Lise ve dengi okullardan mezun olanlar içinde de genç kadınların işgücüne katılım oranı genç erkeklere göre daha düşüktür. Genç erkeklerde işsizlik oranı %18.6 iken genç kadın nüfusta bu oran % 27.3’e çıkmıştır . TÜİK verileri yüksek öğrenim ve dengi okullardan mezun olan genç nüfustaki işsizlik oranının, lise ve dengi okullardan mezun olan genç nüfustakilere göre daha yüksek olduğunu ve genç kadınlar arasında işsizliğin genç erkeklere göre daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Eğitim ve işgücü piyasası arasındaki zayıf bağlantı, gençler arasında kayıtdışı istihdamın yaygın oluşu, işgücü piyasasına katılım bağlamında genç kadın ve erkekler arasında büyük bir uçurum olması ve gençlere sunulan insana yakışır iş olanaklarının kısıtlı olması, gençlerin istihdamına ilişkin Türkiye’deki temel problemler olarak öne çıkmaktadır. (Ozan Çakmak)

dir. Benzer şekilde aynı ortak çalışmada Türkiye bağlamında “diploma devalüasyonu” yaşandığını belirten Necmi Erdoğan, “diplomaların ‘denkliği’ kağıt üstünde kalmaktadır”¹¹ diyerek durumu özetlemektedir. Üstelik bu eşitsizlik sadece iş olanakları için değil, üniversite yaşamı ile bağlantılı diğer pek çok olanak için de geçerlidir.

Kuşkusuz en acı olan ise bu öğrencilerin zaten üniversite öğrenimi öncesinde de böyle bir hiyerarşiye maruz kalmaları ve artık bu hiyerarşiyi bir şekilde kanıksamaları ya da bir

çeşit “zoraki konformizm”¹² taktiği ile üstesinden gelmeye çalışmalarıdır. Bu raporun yazarın araştırma yürütücülüğünü yaptığı Genç Hayat Vakfı’nın İstanbul liselerinde farklı lise tiplerindeki öğrenci profilini anlamayı amaçladığı geniş kapsamlı anketi, bu hiyerarşiyi gözler önüne sermek-

11 Necmi Erdoğan, “Sancılı Dil, Hadım Edilen Kendilik ve Aşınan Karakter. Beyaz Yakalı İşsizliğine Dair Notlar”, “Boşuna mı Okuduk?” Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği, a.g.e. içinde, s. 77.

12 “Zoraki konformizm” kavramını ilk olarak Lüküslü, kendisini siyasetin ve sivil alanın dışında tanımlayan gençlerle yaptığı görüşmelerde ileri sürmüştü (Lüküslü, 2009) ardından gençlik alanında aktif olan gençlerle yapmış olduğu odak grupların ardından aynı taktiğin bu aktif gençler tarafından da kullanıldığını söylemiştir (Lüküslü, 2010). “Gençlerin başlarının çaresine bakma sanatı” (Lüküslü, 2009: 189-194), olarak ortaya çıkan zoraki konformizm, gençlik alanında aktif olan gençler tarafından da bir “iş yapma/yapabilme sanatı” olarak kullanılmaktadır (Lüküslü, 2010). Zoraki konformizm kavramında gençler bir çeşit nevrozla beraber yaşarlar toplumun kurallarına kendilerine dayatılana karşı savaşıyorlar ya da savaşıyorlar da kazanamayacaklarını düşündüklerinden ilk bakışta kurallara uyuyormuş gibi gözükürler, konformist davranırlar. Ancak bu davranış isteyerek ya da inanarak sağlanan bir uyum değil daha çok zoraki olarak katılan bir durumdur (Lüküslü, 2009: 193).

tedir. (VIII) *Ayrıca anketin sonuçlarına göre hangi lise türünden olursa olsun liselilere göre gençlik dönemi, “gençliğin yaşanmadığı”, “stresli”, ve “korkuların/kaygıların yoğun olduğu” bir dönem olarak belirlemektedir.*¹³

II. Neoliberal sistemin “yeni” üniversitelerinde öğrenci olmak: şirketleşen ve her şeyi denetleyen “panopticon” üniversitelerde öğrenci olma deneyimleri

26 Haziran 2011’de Adana ve çevresindeki Antep, Kilis, Osmaniye, Maraş gibi yakın illerin üniversitelerinde öğrenci olan 6 gençle yapılan odak grup toplantısının bizim için en akılda kalan yanı daha önce yapılan pek çok odak grup noktasında değinilen üniversitenin şirketleşmesi ile her şeyi denetleyen panopticon üniversitenin iç içe geçtiğini görsel bir şekilde gözler önüne serilmesi oldu. Farklı şehirlerden öğrenciler üniversitedeki varlıklarını, kimliklerini bir çip’e indirgemenin yanında onları üniversitede tüketici konumuna yerleştiren farklı markalardan (multinet, maestro, visa) çipli kartlarını masanın üzerine çıkartıp gösterdiler.

E: Şimdi bizim artık üniversitelerin kapısında bile, yani üniversitenin giriş kapılarında bile artık yani bölümümüzün kapısında girişte bile elektronik kart sistemi var, yani bizim bölümlerde şu an kullanılmıyor ama kütüphaneye girerseniz, kütüphaneyi geçtim bilgi-işlem servisi var, oraya girerseniz.

[...] Sanki hapishanede yaşıyoruz, biz üniversite öğrencisi değiliz. Bizimki de kredi kartı biçiminde, o şekilde üniversiteye giriyoruz. Hani buna para yatırılıyorsa, parayı çekebiliyorsunuz falan onda bir şey yok. Yemekhanede kolay geçerli oluyor.

Araştırmacı: Gerçekten kredi kartı gibi yani?

E: Şu işte ya. [Çıkartıp kartını gösteriyor, ardından diğerleri de çıkartıp kartlarını gösteriyorlar.]

Araştırmacı: İçine para yüklüyorsun? Aa ben hiç görmemiştim bunu.

E1: Bizimkisi Xbank. Yalnız ben şunu anlamadım. Bizimkisi X. Ya bir de şöyle bir şey var...

E: Bu üniversitenin içinde ve üniversitenin çevresinde her yerde geçerli.

Araştırmacı: Aaa?

E1: Bir de şöyle bir şey var hani gittim üniversiteye ilk hafta.

Araştırmacı: K ile E2 hiç konuşmadı. Olsun sen şey yap, konuş ondan sonra K ile E2’ye söz verelim...

E1: İlk hafta gittiğimizde şey dediler, kartlar değişecek dediler herkes gidip yeni kartını alsın. Gittim işte kartımı aldım, dedi ki 10 lira vereceksin dedi hesap açtık adına. Ama dedim ben öyle bir şey istemedim. [...] Sistem bu. Herkesin adına X Bankası’nda hesap açılmış bütün öğrencilerin adına, hiç imza alınmadan bir şey yapılmadan...

¹³ Bkz. Genç Hayat Vakfı, *İstanbul Liseli Profili, İstanbul, Genç Hayat Vakfı Yayınları, 2011.*

E: 50 lira istediler bizden, yeni girenlere 50 lira. Bizden 20 lira aldılar.

Araştırmacı: Nasıl açabilmişler? Başkasının adına hesap açabiliyor muymuşsun acaba?

E1: Üniversite açmış işte hesap açmış. Ben de dedim ki almayacağım, ben son güne kadar almayacağım. Ben ve ev arkadaşım direndik. En sonunda bizi [kampüse] almadılar. Tamam gideceğim dedim alacağım dedim geçici bir belgeyle, çünkü benim kartım bankaya gitmiş. Geçici bir belgeyle 2 gün girdim, ancak gidip öyle kartımı alabildim.

Daha çok şirket çalışanlarının deneyimleri ile gündeme gelen çipli kart uygulamasının üniversitelerde de ilk olarak belirli vakıf üniversitelerinin kullanıma geçirmesinin ardından öyle görünüyor ki Anadolu'daki üniversitelerce de benimsenmiş durumda. Üstelik bu kartlar aracılığıyla sadece öğrencilerin tüm hareketlerini denetleyen "panopticon" üniversite oluşturulmuş olmuyor aynı zamanda öğrencileri tüketici olarak konumlandıran ve bu kart ile kampüste alverişlerini sağlayan banka kartı sistemi birleştirilmiş de oluyor. **Böylece öğrencileri denetleyen panopticon uygulaması ile öğrencileri tüketici konumuna yerleştiren bir sistem bu kartlar aracılığıyla kurulmuş ve tam anlamıyla elle tutulur bir hal almış oluyor.** Bu durumun sadece vakıf üniversitelerinde ya da İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerin üniversitelerinde görülmüyor, yaptığımız odak grup örneğinde görüldüğü gibi küçük kentlerin üniversitelerinde de görülüyor olması üniversiteler analiz edilirken genelde yapılan vakıf - devlet üniversitesi ayrımını da anlamsız kılmaktadır.

Çoğunlukla yapılan analizler vakıf üniversiteleriyle üniversitenin şirketleşmesini beraber ele alırken, yaptığımız saha araştırması bu eğilimin vakıf üniversitelerinin ötesinde tüm üniversiteleri içine alan bir eğilim olduğunu gözler önüne sermektedir. Üstelik bu eğilim o denli kuvvetlidir ki devlet üniversitelerinde harçların (ikinci öğretimi kapsamaksızın) kaldırılması da sorunun önüne geçmemektedir.

III. Özgür üniversitenin uzağında üniversiteli olma deneyimleri

Dört yılımın bir de beşinci yılım beş yılın bir muhasebesini yürütüyorum üniversiteye gelişimle bu güne kadar. Üniversite öğrencisi olmak, bir dışarıdan bakış açısı var, bir de üniversitenin kendi içerisinde doğuda üniversite öğrencisi olmak bambaşka bir şey, batıda üniversite öğrencisi olmak farklı bir şey. Bizim üniversitede üniversiteye ilk gelmeden önce hep şey var toplumda. Üniversiteler özgür yerler. Özgürlük deyince insanın aklına hep üniversite geliyordu. [...] Diğer açıdan baktığımızda hani düşünce anlamında aslında üniversiteler hocalarla karşı karşıya oturduğumuz yerde yani sınıf ortamında özgürlüğün hiç olmadığı yerler. Özgürlüğün sıfır olduğu yer üniversite düşünce anlamıyla. Çünkü ben o diplomayı alabilmek için, o üniversiteden mezun olabilmek için, hiçbir şekilde, hiçbir koşulda hani kafa tutamıyorum. Ya da kendi düşüncelerimi ifade edebilirim. Ettiğim zaman farklı şeylerle karşı karşıya geliyorum. Yani örgütlenme. Biz X'i üniversitede feshettik. Yani üniversiteden çıkarmak zorunda kaldık. Şu anda merkezde örgütleniyoruz. Üniversite deyince böyle özgürlük kavramı tanımı bana çok uzak geliyor. Tam zıttı geliyor şu anda. (Diyarbakır çevresi üniversitelerde okuyan öğrencilerle gerçekleştirilen odak grup toplantısından bir genç kadının ifadesi)

Yukarıda alıntıladığımız Diyarbakır çevresinde üniversitelerde okuyan gençlerle yaptığımız odak

gruptaki genç kadın katılımcı, üniversitedeki beş yılının muhasebesini yapıyor ve de “üniversite deyince böyle özgürlük kavramı tanımı bana çok uzak geliyor. Tam zıttı geliyor şu anda” sonucuna varıyor bu muhasebenin sonunda. Bireysel ve kolektif anlamda kendisini üniversitede ifade etmenin, var etmenin zor olduğunu belirtiyor. Ayrıca altını çizelim ki kurumların adını vermek istemediğimiz için X ile ifade ettiğimiz, üniversitede örgütlenemeyen, üniversite dışına çıkmak zorunda kalan örgütlenme halihazırda legal bir şekilde faaliyetlerini sürdüren bir vakıf.

Araştırma tasarlanırken, odak gruplar aracılığıyla bireysel hak olan ifade özgürlüğü ve kolektif hak olan örgütlenme özgürlüğü ile bağlantılı olarak öğrencilerin deneyimleri toplanmak istenmişti. Bunun için ilk olarak bireysel olarak üniversite öğrencisi olmak üzerine konuşarak odak gruplarına başlanmış, ardından örgütlenme konusuna geçilmiştir. **Yapılan odak grup toplantıları özgür üniversitenin uzağında üniversiteli olma deneyimlerini ortaya çıkarmıştır. Öyle ki, üniversite hiyerarşisinin en altında konumlandırılan üniversite öğrencisi üniversitedeki personele, idari personele, üniversite yönetimine kendi sözünü, istek ve şikâyetlerini bildirmekte zorlanmakta, çoğu zaman kendisinin ciddiye alınmadığını düşünmektedir. Bireysel olarak istek, düşünce ve şikâyetlerini ifade etmede zorlanan üniversite öğrencileri için örgütlenme konusu başlı başına bir sınavdır. 1980 sonrası doğmuş ve yetişmiş bir kuşağa ait bireyler olarak ailelerinden başlayarak toplumun tüm katmanlarındaki örgütlenme korkusunu, örgütlenmenin bedeli olabildiğini gözlemlemişlerdir. Üstelik her ne kadar farklı üniversitelerin farklı ideolojik yönelimleri ya da üniversitede yönetim değişikliği olsa da**

*üniversite öğrencisini “nesne” olarak gören, kendi düşüncesine uygun bulmadığı gençleri “olağan şüpheli” olarak gören zihniyet değişik-
meyebilmektedir.*

a) Üniversite içi hiyerarşinin en altındaki öğrencinin söz hakkı sahibi olamaması

Yaptığımız odak grup toplantılarına katılan öğrenciler öğretim gördükleri sınıflardan başlayarak, üniversitedeki öğretim üyelerinden, personele, üniversite yönetimine kadar seslerini duyurmalarının zorluklarından bahsettiler. Üniversite içi hiyerarşinin en altında olan öğrenciler bırakın üniversite yönetiminde söz sahibi olmayı, önerdikleri bir etkinliğin neden kabul edilmediğini öğrenme hakkı gibi zaten şeffaf olması beklenecek yanıtlara dahi sahip olamazken, sınıf içinde çoğu zaman “hoca takar” korkusuyla notlarına dahi itiraz etmeye çekindiklerinden bahsettiler. Durumu Ankara çevre illerinde okuyan öğrencilerle yaptığımız odak grup toplantısında bir kadın öğrenci okulu dört yılda bitirebilmek için çoğu zaman “itaat ettiklerini” söyleyerek özetledi:

Biz itiraz edemeyince itaat ediyoruz belli bir süreden sonra. Çünkü şöyle bir şey var: dört yılda o okulu bitirmek zorundasın. Senin ailene karşı bir sorumluluğun var. İster istemez o dört yıl içinde o okul bitecek. Yani itaat etmekten başka bir çözüm yolun yok ki zaten. Ya edeceksin ya edeceksin.

Benzer şekilde Ankara’da okuyan sol eğilimli öğrencilerle yaptığımız görüşmede de öğrenci-öğretim üyesi arasındaki sorunlu ilişki ele alındı ve her öğretim üyesinin genci “özne” olarak görme-

diği, deneyim ve bilgi hiyerarşisine dayanarak aşağılayabildiklerinin altı çizildi:

K: [...]Hakikaten, E’nin de söylediği gibi, akademisyenlerle öğrencilerin arasındaki ilişki de bence irdelenmeli. Ben birçok akademisyenin hakikaten çok önemli noktalarda çalıştıklarını düşünüyorum ama öğrencilerle ilişki konusunda çok zayıf. Hakikaten bir otorite var kaşımızda ve sen o otoriteyi dinlemek zorunda olan bir nesnesin, özne değilsin. Senin fikrin sınıfta o kadar önemli değil. Birçok akademisyen önce tartışmalıyız der ama tartışmıyorsun (gülüşmeler) hangi konu olursa olsun.

E: Tartıştığın zaman da “ben bilirim” oluyor. Hani “ben akademisyenim burada ve sen öğrencisin, sen kimsin öyle konuşuyorsun...”.

K: Aynen, onu hemen yüzüne söyler yani. Bu durumun öncelikle kırılması gerekir işte. [...]

Sınıfta düşündüklerini söylemekten, öğretim üyesine fikrini açıklamakta zorluk çeken gençler (ki bu noktaya kimi sınıfların çok kalabalık olduğu ve öğrenci ile öğretim üyesi arasında hiçbir iletişimin olamayabildiğini de eklemek gerek) üniversite personeli ve üniversite yönetimi ile ilişkilerinde de benzer zorlukları çektiklerini dile getiriyor, çok da kaale alınmadıklarından şikâyet ediyorlar.

b) Örgütlenme kelimesinin tabu olduğu bir dönemde yetişmiş öğrencilerin örgütlenme özgürlüğü ile sınava

Örgüt, örgütlenme üzerine mesela bir korku, o korku toplumu diyebileceğimiz bir şey. İşte bu yetmişlerdeki kaos ortamından, korkulan ve ailelerin bu yöndeki baskısı, ki bence burada aile baskını ihmal etmemek gerektiğini düşünüyorum, çünkü o bir tabu kelime, yani dernek de bu kelime, kullanılmaması gereken bir kelime. (Ankara’da sol eğilimli öğrencilerle yapılan odak grup toplantısından bir erkek katılımcının sözünden alıntı)

Yukarıda alıntı yaptığımız odak grup toplantısı katılımcısının da belirttiği gibi, 1980 sonrası doğmuş ve yetişmiş gençler için örgütlenme bir “tabu” kelime. Bu açıdan örgütlenme özgürlüğü üzerine analiz yapmaya başlamadan önce ilk bu bulgu ile başlamak gerekiyor. Bu konunun daha önce yaptığımız kalitatif çalışmaların hepsinde karşımıza çıkmış olması bu noktanın altının önemle çizilmesi gerektiğini gösteriyor. Odak grup katılımcılarımıza göre aileden başlamak üzere toplumun tüm katmanlarında “örgüt” deyince bir korku etrafı sarıyor. Ankara çevresi illerde okuyan gençlerle yaptığımız odak grup toplantısına katılan iki erkek öğrenci arasında geçen konuşma toplumun her katmanında olan örgütlenme korkusunun üniversite ortamında da nasıl varolduğunu özetliyor:

E1a: Aslında temelinde örgütlenme eksikliği yani... İnsanlarda gene bu bir korku. Hayalimdeki üniversite diyorum keşke kimse kimseden korkmasın bu korku kalksın. Herkes babasının oğludur sonuçta herkes istediğini yapabilsin bir şekilde. Örgütlenme olsun, arkadaş grupları olsun sosyal faaliyetler olsun insanlar bir araya gelebilsin. Bu engeller bariyerler olmasın. İnsanlar her istediğini yapabilsin. Bu ancak bu şekilde olabilir başka da bir şekilde olmaz bence.

E2a: Bence de öyle olur. Ben birinci sınıfa geldiğim zaman hocalar korkutuyor işte bizi, aman şuraya katılma buraya katılma. Bu Türkiye’de her yerde var sadece üniversitede değil. Benim yaşlı komşu teyzem de aman olaylara karışma derken beni korkutuyordu ya da haberlerde duyduğumuz şeylerde insanları korkutuyor. Aman bölüneceğiz bölüneceğiz diyenler de milleti korkutuyor. Aman şunlar bizi öldürecek diyenler de milleti korkutuyor. Bir korku var bu korku insanların diyalogunu kısıtlıyor bence. Çünkü iki kişi üç kişi burada oturup konuştuğu zaman, farklılıklara saygı duyuyoruz yani. Tamam, her şeye saygılıyız şuna saygılıyız, buna saygılıyız düşünce-sine saygılıyız diyoruz ama oturup konuştuğumuz zaman birbirimizi kırıyor muyuz, ya da dinleyebiliyor muyuz, bu çok önemli bence. Diyalogun olmadığı bir yerde, istediğin kadar birbirine saygı göster bir arada yaşamadığı sürece bence hiçbir sorun çözülmez, hiçbir yere varılmaz. Türkiye’deki eksik bu bence bu korku yüzünden insanlar birbirleriyle konuşmuyor bile. Aman onlar

(IX)

Yükseköğretimin amaç tanımlamasından, üniversitelerin özerkliğini ve akademinin bağımsızlığını ortadan kaldıran yapısal düzenlemelere son derece sorunlu maddeler içeren bir Yükseköğretim Kanunu ile yönetilen üniversiteler içinde öğrencilerin ve farklı öğrenci örgütlenmelerinin ifade ve örgütlenme hak ve özgürlüklerini hukuki güvence altına alan hiçbir yönetmelik bulunmamaktadır. Üniversiteli gençlerin siyasal etkinliğini tamamen ve eyleme dayalı ifade yollarını çok büyük ölçüde sınırlayan ve keyfi cezai yaptırım ve uygulamalara olanak tanıyan maddeler içeren 1985 tarihli yükseköğretim kurumları öğrenci disiplin yönetmeliği çerçevesinde açılan sorgulamalarda 2008-2012 yılları arasında 23.236 öğrenciye soruşturma açılmış, yüzlerce öğrenci düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüğünü kullandığı için verilen uyarı, kınama, uzaklaştırma ve kurumdan çıkarılma gibi cezalarla özgürlüğünden ve eğitiminden mahrum edilmiştir. 1985 tarihli yönetmelikte öğrencilik sıfatının gerektirdiği vakara yakışmayan tutum ve davranışta bulunmak, kaba ve saygısız davranmak, şarkı söylemek, çalgı çalmak, gürültü etmek, gibi fiiller uyarı cezası kapsamına alınmakta, kurumca ilan edilen yerler dışında ilan asmak, eşya üzerine yazı yazmak, çalışmaların düzenini bozmak gibi fiiller kınamayla cezalandırılmaktadır. Yükseköğretim kurumu içinde afiş ve pankart açmak, bildiri dağıtmak ve siyasi faaliyette bulunmak gibi eylemler ifade ve örgütlenme özgürlüğünü ihlal bir şekilde uzaklaştırmayla cezalandırılmaktadır. Tek başına veya toplu olarak, idarecilerin şahısları veya kararları aleyhine saldırgan nitelikte konuşmak, yayınlar yapmak, siyasi yazılar yazmak ve idari hukukta izne bağlı olmamasına rağmen izinsiz toplantı düzenlemek ve kurum binalarında veya eklentilerinde izin almadan açık veya saklı dernek v.b. kuruluşlar teşkil etmek ile boykot, işgal, engelleme gibi eylemlere katılmak ve ideolojik amaçlı bildiri, afiş, pankart, vb bulundurmak, çoğaltmak, dağıtmak veya teşhir etmek gibi eylemler için de bir veya iki yarıyıl uzaklaştırmadan kurumdan çıkarılmaya kadar büyük cezalar öngörülmüştür. Bu cezalarla biten soruşturma süreçleri de şeffaf olmaktan ve masumiyet karinesi ilkesinden uzak bir şekilde sürdürülmekte, tutuklama süreçleriyle ve o süreçlerde kullanılan polis fezlekeleri ve iddianamelerle paralellik göstermektedir. (Burcu Oy)

var bunlar diyerek ayrı tutularak bölünüyor bence. Bu da çok rahat yapılıyor Türkiye’de. Herkes yapıyor bunu, insanların herkesin birbiri üzerinde etkisi var bence, korkutuyor. *Ben şurada konuşurken bile korkuyorum, niye benim hocam duyar belki ya da başka bir yerden bir şey olur. Ben de korkuyorum bazı şeylerden. Bunlar belki ben başka bir yerlerde olduğum zaman ya da niye korkmayayım ki? Çünkü olan şeyler bunlar. Ortam yaratılmış.* (italikler bize ait)

Hiç şüphesiz üniversitede örgütlenmeden korkulması, çekinilmesinde Ankara’da sol eğilimli gençlerle yaptığımız odak grup toplantısında bir erkek öğrenci tarafından belirtildiği gibi YÖK disiplin yönetmeliğinin önemli bir etkisi var. Öyle görünüyor ki, bu yönetmeliğin koruması altında üniversite yönetimleri öğrenciler üzerinde soruşturma açma baskısını oluşturabiliyorlar:

YÖK disiplin yönetmeliğine (IX) baktığımız zaman, işte E”ye açılan şu şey. [Odak öncesi E kendisine gelen soruşturma kağıdını

bizimle paylaşmıştı]. Afiş asmak, altı aydan başlıyor uzaklaştırmayla. Hele hele örgütlenme faaliyeti içinde bulunmak okuldan atılma sebebi. Yani aslında uygulayıcıların inisiyatifine bırakılmış bir disiplin yönetmeliği var ve uygulayıcılar ne kadar “demokrat” ise o kadar az ceza alıyorsun ya da soruşturma o kadar az geliyor. *Bir soruşturma terörü var üstten üstten sürekli halde ve her şeyle korkutuyor seni, işte atarım... ve atar, elinde, yapar yani, hani yönetmelik açık çünkü çok muğlak.* (italikler bize ait)

Benzer bir sindirme ortamı adli soruşturma ile üniversite soruşturmasının eş zamanlı olarak yürütülmesiyle yaşanmaktadır. Adli soruşturma başlar başlamaz yazının üniversiteye gitmesiyle beraber pek çok üniversite yönetiminin üniversitede eş zamanlı olarak soruşturma açması, adli hüküm verilmeden öğrenciye ceza verme yoluna gitmesi de masumiyet karinesini ihlal etmesi dışında öğrenciler üzerinde sindirme etkisi yaratmaktadır.

Saha araştırmasını gerçekleştirdikten sonra Ağustos 2012’de YÖK’ün Disiplin Yönetmeliği’nde iyileştirmeye gidildiğini açıklaması ise öğrencilerin deneyimlerini dinlemiş kişiler olarak yüreğe su serpmekte yetersiz kalıyor. (X) Çünkü hukuki olarak öğrenci özgürlüğü ve örgütlenmesi önünde önemli sorunlar olsa da sorun sadece hukuki olarak düzeltilemeyecek dercede derin, öğrenciyi nesne olarak gören, ona olağan şüpheli olarak yaklaşan zihniyette olduğu için çok daha köklü değişimlere ihtiyaç duyuluyor.

**c) Özne değil “nesne”;
öğrenci değil “olağan
şüpheli”: Üniversite
öğrencisine bakış**

Diyarbakır çevresinde üniversitelerde okuyan gençlerle yaptığımız odak grupta daha önce de alıntı yaptığımız 20 gün sonra üniversiteden mezun olacak kadın katılımcı üniversitesinde rektör değişimi yaşadıklarını ve bir ideolojiye sahip rek-

(X)

1985 tarihli Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği yeniden düzenlenmiş ve yeni yönetmelik 18 Ağustos 2012 tarihli resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Eski yönetmelikte bulunan, “öğrencilik sıfatının gerektirdiği vekara yakışmayan tutum ve davranış”, “öğrencilik sıfatının gerektirdiği itibar ve güven duygusunu sarsacak davranış” gibi muğlak ifadelerle, kaba ve saygısız davranmak, şarkı söylemek, çalgı çalmak, çevresini temiz tutmamak v.b. maddeler çıkarılmış, fakat öğrencilerin ifade ve örgütlenme özgürlüğüne sınırlama getiren ve üniversitelerde açılan soruşturmalara temel dayanak teşkil eden, yüksek öğretim kurumu yetkililerince tespit edilen yerler dışında ilan asmak, yüksek öğretim kurumu içinde izinsiz afiş ve pankart asmak, yükseköğretim kurumuna ait kapalı ve açık mahallerde yetkililerden izin almadan toplantı düzenlemek gibi fiillere yönelik cezalar korunmuştur. Bu fiillerin izne tabi olması hala sınırlandırmanın ve dolayısıyla sorunun önemli bir boyutunu oluştururken, izin veren mercilerin de ifade ve örgütlenme özgürlüğü konusunda hangi standartları gözeceği bilinmemektedir (<http://www.yok.gov.tr/content/view/1261/>)

törden diğerine geçtiklerini ve fakat aralarındaki farklara rağmen her iki rektörün de kendi düşünceleri dışındaki öğrencilere bakış açıları konusunda birleştiğini belirtti:

K: [...] [ideolojisine] o kadar çok tutunuyordu ki başka şeyleri görmezdi. Yani o da belli şeylere izin vermiyordu. Şimdi de başka şeyler oluyor. Yani nereye gidersek gidelim herkes kendi ideolojisine göre kurumsallaştığı için her yerde mutlaka bir kesim şey olacak, öteki olacak. Yani bir kesim hükümler olmaya ya da rahatlama yaşarken, öteki kesim mutlaka ötekileştiriliyor. Yani bu yapıyla alakalı.

Araştırmacı: Zihniyetler değişebilir diyorsun ama bir baskı ortamı oluyor birileri için mutlaka

K: Bugün ben ötekiyken yarın başka arkadaşım o şeyin yapısına göre yani herkeste bir kısıtlama oluyor.

Yukarıda alıntılanan, başka odak gruplarında da karşımıza çıkan bu durum hiç şüphesiz Türkiye'deki siyasal kültürün özelliklerini göstermesi açısından önemlidir. Farklı grupların başa gelmesine rağmen değişmeyen, öğrenciye potansiyel suçlu olarak bakan, genci özne değil nesne olarak gören zihniyettir. Nesne olarak görülen gençlerden, sahip olunan ideolojiye göre "makbul" olanları ülke için, gelecek için, vatan için, devlet için kendilerini feda edecek nesnelere olarak tanımlanırken, ideolojinin "zararlı" olarak gördüğü gençler devletin bekası, toplum, gelecek için bir tehlike olarak tanımlanmakta, disiplin altına alınmaya çalışılmaktadır. **Bu açıdan gençlik politikaları önerileri açısından "gençlere destek verin" gibi bir öneri de naif kalmakta, buna yanıt**

filanca genç grupların desteklendiği şeklinde verilebilmektedir. Oysa ki desteklenen sadece sahip olunan ideolojiye / bakış açısına uygun olan genç kesimleridir ve onlar "nesne" olarak görülüp (ki bu kesinlikle gençlerin kendilerinin "nesne" oldukları anlamına gelmez) desteklenirken, diğerleri ötekileştirilebilmektedir. Diyarbakır'da kadın örgütlenmeleri içinde aktif bir şekilde yer alan kadın öğrencilerle yaptığımız odak grupta bir kadın öğrenci ve araştırmacı arasında geçen konuşma bu noktanın altını çizmektedir:

D: Örgütlenmeden bahsetmişken hani bizim K1'le muhabbetimiz aslında öyle başladı. Yazın attığı bir email ile "hani bu senenin başında fakültede bir kulüp kurmayı düşünüyoruz, hani kadına yönelik falan bu yönde bir çalışma yapıcak, yer almak ister misin?" gibisinden. Benim de kendimi aradığım bir dönem. Olur dedik. Sonra işte bir ay geçti, iki ay geçti. Hiçbir şey yok. Danışman hoca bulamamış sanırım. Yani okuldan yeterli desteği göremedik biz. Yalnız geçen yıl Hukuk fakültesinde X kulübü kuruldu. Oda tahsis edildi. Boyası yapıldı. Açılışı yapıldı falan ve ilginçtir bu kulübü kuran öğrenciler şey X'den [yönetime yakın kesimden] diyeyim. Hatta biz kendi aramızda "X Club" diye bir isim verdik.(gülüşmeler) evet X'deki öğrenciler. *Yani idareyle aynı fikirde olmayınca da öteki konumuna düşüyorsunuz. İstenmiyorsunuz. Bir şey yapmak istediğinizde de desteklenmiyorsunuz.*

Araştırmacı: Yani üniversiteler öğrencileri desteklesin gibi bir şey yazdığınız zaman raporda çok bir şey ifade etmez diyorsun. Çünkü diyecekler ki "Aaa bak diğerini destekliyoruz". Ama asıl olay...

D: *Kendinden olanı, aynı fikirde olduğu kişi dediğim gibi X'den öğrenciler toplandı ve oda boyandı, badanası yapıldı. (italikler bize ait)*

Gencin bir nesne olduğu bir sistemde, devlet/ülke/ toplum kendisinin genç için ne yaptığını sorgulamakta, sürekli olarak genci sorgulamaktadır. Diyarbakır çevresindeki kentlerde okuyan öğrencilerle yaptığımız odak grupta bir başörtülü üniversite öğrencisinin gençlerin dertleri ve sorunları hakkında devletin hiç de uğraşmadığı ifadesi hiç kuşkusuz gençlik politikalarının nasıl şekillenmesi gerektiği konusunda da ilham vericidir:

Kimliğim; ben kimim? Ben Şanlıurfa'nın Siverek İlçesinden bir insanım. Bir dilim vardı benim daha evvel benim içimde bir benim var. Benim düşüncem var. Benim cinsiyetimin getirdiği özellikler var. Ben buyum diyemiyorum mesela. Ben kendim kendi isteğimle kapandım. Ailemden herhangi bir sıkıntı olmadı ama ben üniversite ortamına girdiğimde öncelikle bana benim gibi olanlar yaklaşıyorlar. Benim açımdan hiçbir sıkıntı yok. Hani bunu düşünmüyoruz. Benim karşımdaki benim gibi olsun diye düşünmüyoruz kadınlar olarak. *Daha çok bu ülkede böyle, benim gibi olsun daha rahat edelim.* Daha şey paylaşıyorum. Oysa daha şey falan paylaşmam aynı şeyi paylaşıyorum ben. Benim gibi olanla farklı bir şey paylaşmam mümkün olamaz. Yani bunu düşünmüyoruz. *Farklılıklarımızı kabul edemiyoruz.* Ne olduğumuzu bilmiyoruz. Karşıımızdakinin ne olduğunu bilmek istemiyoruz. Beraber ne olacağımızı da düşünmek bizi yoruyor. Buna ihtiyaç duymuyoruz yani. Biz zaten

ekonomik sıkıntı dediğim gibi ekonomik sıkıntı içersindeyiz. Mesleğimizi alalım. Hep ülkenin çoğu zaten devlet okullarından mezun oluyor. Meslek sahibi olacaksın bu yani şey curcuna bir maaş için, düzenli bir maaş için işte ÖSS dönemi falan vesaire nasıl doyurcaz ya biz kendimizi ya bizim bu sıkıntımız bu, bunu devlet sağlayamıyor mu? *Biz eğer devlete tamam kabul edip, ben öğrencilerime diyeysem ki devletimize sahip çıkınca öncelikle devletin onlara sahip çıktığında onların hissetmeleri gerekiyor. Hani bana sahip çıkmayan devlete ben nasıl sahip çıkayım ki. O sonuçta beni koruma amaçlı oluşturulmuş bir yapı. Biz düşünüyoruz ki o her şey. O her şey ne olursa olsun o bizim her şeyimiz. Ama biz onun neyiz? Bir parçası mıyız? Değiliz. Ben kendi adıma içinde bulunmadığım bir yeri kabul edemem yani. Bu saçmalık olur yani. Onun kendini bana ispatlamış olması gerekiyor yani. Biz birlikte ilişki içinde olursak iletişimimiz olursa biz biriz. (italikler bize ait)*

Sonuç

Gençlik, yetişkin merkezli toplumlarda bir yandan geleceğini oluşturma sınavı içinde olan stresli, kaygılı bir kategori olarak karşımıza çıkarken diğer yandan farklı gençlik grupları farklı önyargı ve tepkilere maruz kalabiliyorlar. Bu önyargılar ve tepkiler çeşitli olabiliyor. Kimi mekan ve ortamlarda bir erkek için uzun saçlı olmak ya da küpe takıyor olmak tepki çekebiliyorken, genç kadınlar giydiklerine göre etiketlenirken, tacize varan tepkileri göğüslemek zorunda kalıyorlar günde-

(XI)

Son dönemlerde iktidarın en güçlü baskı aracı haline gelmiş olan uzun ve keyfi tutuklamaların, hedef aldığı gruplardan biri de üniversite öğrencileri. Öğrenciler, basın açıklamalarına, toplantılara ve eylemlere katıldıkları, siyasi partilere ve çeşitli derneklere üye oldukları için yargılanıyorlar. Birçok öğrenci, ifade ve örgütlenme özgürlüğünün kullanım biçimleri olan bu tür eylemliliklerinden ötürü, “terörle mücadele rejimi” altında özel yetkili mahkemeler eliyle tutuklu olarak yargılanıyor ve yüksek güvenlikli cezaevlerinde tutuluyor. “Örgüt üyeliği” ya da “örgüt adına suç işlemek” iddialarıyla hazırlanan birçok iddianamede, silahlar değil, öğrencilerin kitapları ya da bir eylem anında çekilmiş fotoğrafları delil olarak gösteriliyor. Bu tür deliller, bu yargılamalarla hedeflenenin öğrencilerin siyasi öznellikleri olduğunu ifşa ediyor. Birçok örnekte, yargılama konusu eylemler üniversite idareleri tarafından da soruşturuluyor (1985 tarihli YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği’nin 19. maddesi). Bu yolla, öğrencilerin üniversite dışındaki siyasi etkinlikleri dahi disiplin soruşturmalarına konu edilebiliyor ve soruşturmalar öğrencilerin okuldan uzaklaştırılmaları veya atılmaları gibi ağır cezalarla sonuçlandırılıyor. Öğrencilerin siyasi öznelliklerinin yargılandığı bu dava ve soruşturmalar, üniversite öğrencilerinin hak özneleri olarak değil, “Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren” vatandaşlar olarak görüldüklerini (1981 tarihli YÖK Kanunu’nun 4. maddesi); bu ideale uygun olarak “talim ve terbiye” edilmek istendiklerini gösteriyor. “Onlar öğrenci değil, terörist” söylemi de, bu ideale aykırı düşen her öznelliğe vurulan bir damgayla dönüşüyor. (Esra Demir)

lik hayatlarında. **Farklı ortamlarda önyargılara maruz kalan farklı siyasal, etnik ya da dinsel kimliklere sahip gençlerin, ya da ataerkil ve homofobik her ortamda aşığılanan ve horlanan LGBTT kimliğe sahip gençlerin, toplum tarafından önlerine çıkarılan pek çok “engele” göğüs germek zorunda kalan engelli gençlerin kendini ifade etme hakkı ile toplumda çok korkulan, gençlerin ifadesiyle bir tabu haline gelen örgütlenme özgürlüğü bir arada gidiyor aslında. Zaten geleceklerini kurma baskısı altında olan, kendi kişilik ve kimliklerini arama ve bulma aşamasında olan gençlerin kendilerini ifade edebilmesi, kendisini gerçekleştirip ifade edebilmesi, kendisini bir özne olarak kurgulayabilmesi kendisi gibi düşünen gençlerle bir araya gelip kendini güçlendirmesinden geçiyor çünkü.** Ankara’da LGBTT temalı

yaptığımız odak grubundaki katılımcıların da belirttiği gibi bireysel olarak üstesinden gelinmeyen pek çok engelin üstesinden gelmeyi sağlıyor örgütlenme ve de gencin bir özne olarak ortaya çıkmasını sağlıyor:

E3: Biz bireysel olarak mücadelesini yapamadığımız bundan dört-beş yıl önce kadar, şimdi birçok şeyi grup olarak çok rahatlıkla ifade edebiliyoruz. Sokakta yürürken ya da caddede yürürken, bazen yaşamımızda ufak tefek engellere takılıyor insan, ama biz, kabul ettirmeye çalıştığımız fikir ya da aşılması gereken bu zihniyet engelinden dolayı, biz daha çok o zihniyet engeline takılı kalıyoruz. Bizim kendimize göre sosyal paylaşım alanlarımız çok geniş aslında, ama mekânsal

anlamda yaşadığımız darlıktan, sıkıntılardan dolayı onu rahat bir şekilde sosyal paylaşım alanına taşıyamıyoruz. Ancak bu şekilde gruplaşarak ya da örgütlenerek sağlıyoruz. Geçenlerde bir arkadaş da bahsetti, küçük küçük delikler açarak suların oradan girmesini sağlayarak, genişletebilir, çatlatabilirsiniz ve büyütebilirsiniz o delikleri diye... Ancak bu şekilde olacak başka bir çaresi yok.

E2: Biz E1'le dört-beş yıldır arkadaşız, ilk başlarda biz kampüste eşcinsel kelimesini kullanacakken bile sesimiz alçalırdı. O kelimeleri kullanamazdık bile, ama şimdi kendi grubumuza eklenen arkadaşları da görüyorum. Onlardaki değişim, önceki çekingen hallerini düşününce, şimdi kendilerine daha bir güveniyorlar, kendilerini daha rahat ifade edebiliyorlar, biri olumsuz bir şey dediğinde ona cevap verebiliyorlar.

Tam da bu noktada örgütlenmeyi (tıpkı gençlik alanında bir başka önemli kavram “katılım” gibi) bir fetiş haline getirmemek, tüm sorunları çözecek anahtar kelime olarak görmemek gerekir. Dikkat çekilmesi gereken nokta her örgütlenmenin özgürlükçü olmadığı, örgüt içi veya dışı muhalefete tahammüllü olmadığıdır.

Ayrıca tarih boyunca totaliter ve otoriter rejimler gençleri nesne olarak görerek gençlik örgütlenmelerini kendi çıkarları uğruna savaştıkları nefretler olarak görmüşlerdir. Hiç kuşkusuz yaptığımız odak gruplarda farklı örgütlenmeler içindeki gençlerin kendi örgütlenmelerine veya farklı örgütlenmelere getirdikleri eleştirilerin ışığında örgütlenmeler hakkında bir şeyler söylemek, daha özgür bir örgütlenme üzerinde düşünmek de mümkün-

dür. Bu raporun yazarı daha önce yapmış olduğu farklı araştırmalarda alternatif örgütlenme biçimleri ve yeni bir siyaset biçimi üzerine kafa yormuş, yayınlar yapmıştır.¹⁴

Gençlik Çalışmaları Birimi çatısı altında 2010 yılında yaptığımız odak gruplarda bir katılımcının da belirttiği gibi kendi özgürlükleri için çalışan örgütlenmelerin “ejderhaya savaşırken ejderhaya dönüşmemeleri” çok önemlidir. Ancak hali hazırda üniversite hiyerarşisinin en altında yer alan, kendini ifade etme ve örgütlenme hakları bu derece sınırlandırılan, olağan şüpheli muamelesi gören bir üniversite öğrencisi profiline varlığı göz önünde bulundurulduğunda ilk olarak bir hak olarak ifade ve örgütlenme özgürlüğü konusunun öne çıkarılmasının gerekli olduğunu düşünüyoruz. (XI) Ne de olsa farklı örgütlenmelerin yapısının ne kadar özgür olup olmadığı (özellikle bu örgütlenmelerin içinden çıktıkları siyasal kültürden etkilendikleri de düşünüldüğünde) - her ne kadar önemli bir konu olsa da- o örgütlenmeleri bağlamaktadır, ancak özgür ve demokratik üniversite bir haktır. Ancak özgür ve demokratik üniversiteler içinde öğretim gören üniversite öğrencilerinden özgürlükçü örgütlenmeler beklenebilir ya da yeterince özgürlükçü olmadıkları için eleştirilebilir.

Farklı illerde farklı konular etrafında örgütlenen üniversite öğrencileriyle yaptığımız odak grupların ışığında birbirinden çok farklı öğrenci profilleriyle odak gruplar düzenlenmiş olmasına rağmen tüm bu farklılıklara rağmen hepsinin bizlere yaşadıkları ifade ve örgütlenme sorunlarından/

¹⁴ Bkz. Türkiye’de “Gençlik Miti”, a.g.e.; Gençlik Örgütlenmelerindeki Gençlerin Sorunları, İhtiyaçları, İstekleri ve Önerileri Temelinde Gençlik Politikaları Göstergelerinin Oluşturulması Araştırması Raporu, a.g.e.

zorluklarından bahsettiğinin altını özellikle çizmek gerekir. Pek tabii ki bu yaşanan zorluklar konusunda farklılıklar olduğu söylenebilir hatta kimi zaman görüşülen gençler böyle bir zorluklar hiyerarşisi de oluşturmakta, bazı gruplar daha imtiyazlı iken kendilerinin daha fazla zorluklarla mücadele ettiklerini belirtmişlerdir. Ancak böyle bir hiyerarşi oluşturmanın genç olma deneyiminin yarattığı zorlukları maskeleyememesi gerektiği kanısındayız. **Öyle görünüyor ki, her ne kadar bugün yekpare bir öğrenci hareketinden bahsetmek mümkün değilse de tüm heterojenliğine rağmen farklı üniversitelerden gelen, farklı sınıflardan, farklı ortamlardan, farklı temalar altında faaliyetler yürüten gençleri birleştiren nokta yaşadıkları sorunlardır, öğrenci olarak üniversite hiyerarşisinin en altında yer alıyor olmalarıdır ve de nesne olarak görülmeleridir. Üstelik tüm üniversite öğrencileri “olağan şüpheliler” olarak denetlenmekte, özerk bir öğrenci kültürünün oluşmasına imkan tanımılmayarak öğrenciler tüketici kategorisine indirgenmektedirler. Böylelikle öğrencilerin kendilerini ifade etmeleri ve örgütlenmeleri önüne çekilen set, sadece her görüşün kendisi gibi düşünen gençlere onları “nesne”ler olarak görerek destek vermesi, gençlerin kendilerini “özne”ler olarak kurgulamalarını da zorlaştırmaktadır.**

Kaynakça

Benlisoy, F., “Öğrenci Muhalefetinin Güncelliği”, *Toplum ve Bilim*, sayı: 97, 2003.

Birikim, Öğrenci Hareketi Nereden Nereye?, sayı:264-265, Nisan-Mayıs 2011.

Bora, T., Bora, A., Erdoğan, N. ve İ. Üstün, *Boşuna mı Okuduk? Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.

Genç Hayat Vakfı, *İstanbul Liseli Profili*, İstanbul, Genç Hayat Vakfı Yayınları, 2011.

KONDA Araştırma ve Danışmanlık ve İstanbul Kültür Üniversitesi, *Türkiye Gençliği Araştırması 2011*, Nisan 2011.

Lüküslü, D., *Gençlik Örgütlenmelerindeki Gençlerin Sorunları, İhtiyaçları, İstekleri ve Önerileri Temelinde Gençlik Politikaları Göstergelerinin Oluşturulması Araştırması Raporu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi, 2010.

Lüküslü, D., *Türkiye’de “Gençlik Miti”. 1980 Sonrası Türkiye Gençliği*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

Toplum Gönüllüleri Vakfı, *Üniversite Gençliğinin İhtiyaçları Araştırması 2009*, İstanbul, 2009.

Türkiye 2008 İnsani Gelişme Raporu. Türkiye’de Gençlik, Ankara, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye Temsilciliği, 2008.

Yentürk, N., Kurtaran, Y. ve G. Nemitlu, *Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikası*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.